

Gevolgen voor de arbeidsmarkt en loopbaanbegeleiding

Het basisinkomen

Reyer Brons

De discussie over het basisinkomen is terug van weggeweest. Deze wordt aangejaagd door de steeds breder gedragen overtuiging dat de organisatie van de sociale zekerheid vastloopt en door de verwachte grote veranderingen op de arbeidsmarkt. Bij onze buurlanden en in de EU staat het onderwerp op de agenda via politieke stellingnames of experimenten. Ook buiten Europa, onder andere in Canada, India, Kenia, en de USA experimenteert men met vormen van het basisinkomen. Invoering van het basisinkomen heeft grote gevolgen voor de arbeidsmarkt en dus ook voor de rol van loopbaanbegeleiders. Wat is te voorzien en waar bestaan onzekerheden?

Fundamentele verschillen over de wenselijkheid van basisinkomen

Volgens de Vereniging Basisinkomen is het basisinkomen “een periodiek bedrag voor iedere burger, dat voldoende is om volwaardig van te leven, zonder dat daar een verplichting tegenover staat en ongeacht het inkomen, vermogen of de samenstelling van het huishouden”. Het basisinkomen zet onze denkwereld op zijn kop doordat het de nu als dominant beleefde relatie tussen betaalde arbeid en inkomenszekerheid doorbreekt.

Voorstanders zien daar grote voordelen in:

- Het vergroot de vrijheid van mensen en geeft ruimte voor creativiteit en nieuwe impulsen;
- De kunstmatige scheiding tussen betaald werk en onbetaald werk wordt afgezwakt;
- Inkomenszekerheid geeft ruimte om meer kritisch naar je betaalde baan te kijken en minder angst te hebben voor de flexibilisering van de arbeid;
- Vooral de intrinsiek gemotiveerden zullen kiezen voor werk dat bij hen past en dat verhoogt de kwaliteit.

Tegenstanders vrezen dat velen – vooral anderen, zichzelf natuurlijk niet – geen poot meer uitsteken en dat de economie tot stilstand komt. Vooral onaan-trekkelijk werk zal blijven liggen.

De overtuigingen van waaruit voor- en tegenstanders redeneren zitten diep en de verschillen zijn moeilijk te overbruggen. De experimenten in de richting van het basisinkomen indiceren niet dat mensen lui worden, maar dat een deel van hen meer tijd aan zorg en/of opleiding gaat besteden. In Nederland veronderstelt het Centraal Planbureau in zijn rekenmodellen dat vooral jonge moeders minder gaan werken. Het verminderde arbeidsaanbod wordt vertaald in verlies van werkgelegenheid en daarmee van welvaart. Maar het Centraal Planbureau erkent dat zijn econometrische modellen niet zijn toegesneden op veranderingen die ver af staan van de huidige gang van zaken. Dit voorbehoud wordt echter meestal niet geciteerd door tegenstanders van het basisinkomen of in de pers.

Voorstanders stellen dat we wel zullen moeten, willen we niet vastlopen met de organisatie van de sociale zekerheid en de steeds ingewikkelder wordende inkomensafhankelijke regelingen, zeker als de flexibilisering doorzet en de automatisering veel banen laat verdwijnen. Tegenstanders zetten daartegenover dat we hard ons best moeten doen meer banen te creëren en dat banenverlies door automatisering wel mee zal vallen. Daarnaast stellen tegenstanders dat het onbetaalbaar is en dat de inkomstenbelasting torenhoog zal stijgen. Volgens voorstanders valt dat wel mee als je het verstandig aanpakt. Er is geld genoeg, waarbij het vooral verstandig is om belasting op arbeid te ontzien en andere belastinggrondslagen te zoeken. Voorstanders geven ook aan dat de enorme bureaucratie die nu opgetuigd is rond de sociale zekerheid (uitkeringen en toeslagen) gedecimeerd kan worden. Tegenstanders wijzen op het grensprobleem: als één land het basisinkomen invoert, roep dat immigratie op. Wat mogelijk zou helpen in de grimmige discussie is een stevig onderzoeksprogramma naar het basisinkomen zoals het Netwerk Politieke Innovatie voorstelt in het ‘Voorstel voor een onderzoekprogramma in hoofdlijnen m.b.t. de invoering van een basisinkomen’. Maar ook goed doordachte en niet te kleinschalige experimenten (anders dan de ruimte die nu geboden is binnen het kader van de Participatiewet) kunnen zinvol zijn om de vooroordelen in te ruilen voor feitelijke waarnemingen.

Basisinkomen

Ter verduidelijking van het begrip basisinkomen worden door de Vereniging Basisinkomen vier kenmerken genoemd en omschreven: *Het onvoorwaardelijk basisinkomen heeft de volgende kenmerken: universeel, individueel, onvoorwaardelijk en hoog genoeg om een volwaardig bestaan te kunnen leiden.*

- **Universeel:** elk persoon, ongeacht leeftijd, geslacht, afkomst, woonplaats heeft recht op basisinkomen.

- **Individueel:** basisinkomen wordt per persoon uitgekeerd, en dus niet op basis van een gezin of huishouden.
- **Onvoorwaardelijk:** basisinkomen is een mensenrecht zonder verplichting tot tegenprestatie en zonder toets op inkomen en/of vermogen.
- **Hoog genoeg:** het bedrag moet hoog genoeg zijn om een waardige levensstandaard mogelijk te maken, die overeenkomt met de sociale en culturele standaard.

In Nederland wordt de term basisinkomen veel breder gebruikt, eigenlijk voor elke bijdrage aan een burger waar minder voorwaarden aan worden gesteld dan gebruikelijk is in de sociale zekerheid. Die verbreding is lastig en geeft onduidelijkheid. Gemeenten die willen experimenteren in het kader van de Participatiewet, proberen de term basisinkomen te vermijden. Ze gebruiken uitdrukkingen als *regelarme of regelluwe bijstand*.

In veel discussies duiken ook andere termen op. Een paar voorbeelden:

- Leefbaar basisinkomen, voor degenen die het nodig hebben. Een toets op inkomen of vermogen is daarbij noodzakelijk.
- Participatie-inkomen, voor degenen die meedoen. Dat kan zijn via goedgekeurd vrijwilligerswerk of opleiding.
- Garantie-inkomen. Hierbij wordt (meestal door de Belastingdienst) een bepaald inkomen gegarandeerd.

Voorstanders organiseren zich in Nederland via de Vereniging Basisinkomen, in Europa via Unconditional Basic Income Europe (UBIE) en wereldwijd via Basic Income Earth Network (BIEN).

Meer informatie:

www.basisinkomen.nl,
www.basicincome-europe.org en
www.basicincome.org

Effecten op de arbeidsmarkt

Invoering van het basisinkomen heeft grote effecten op de arbeidsmarkt. Een redelijk bestaansminimum biedt enige zekerheid aan degenen die zich tegen betaling in willen zetten voor bedrijven, diensten, instellingen of overheden. Men kan eerder genoeg nemen met een flexibel contract, sneller stoppen met werk dat als zinloos wordt ervaren en men heeft meer ruimte talenten op de goede plek tot hun recht te laten komen. Het is ook gemakkelijker om een eigen bedrijfje te starten en daarmee te stoppen als het een flop dreigt te worden.

Kleine ondernemers lopen minder risico om iemand in dienst te nemen en ook voor de werknemer zijn de risico's kleiner omdat, als het mis loopt, een gegarandeerd inkomen overblijft. De kans is groot dat het prijsmechanisme op de arbeidsmarkt tot gevolg heeft werk dat nu als onaantrekkelijk wordt beleefd (vuilnisman) sneller wordt geautomatiseerd of beter betaald gaat worden. Banen die nu als aantrekkelijk worden ervaren (juridisch advies en consultancy) zouden wel eens als overbodig worden beleefd of in elk geval lager worden betaald. Spannend en slecht voorspelbaar is hoe het in de zorg zal gaan, waar werknemers matig betaald worden en veel wordt gedaan door vrijwilligers en (min of meer daartoe gedwongen) mantelzorgers.

Het ontstaan van een basiszekerheid geeft ook ruimte om beschermingsmechanismes als de WW, het minimumloon, algemene verbindendheid van cao's en ontslagbescherming te heroverwegen. Aanpassing is zeker nodig, niet uitgesloten is dat sommige mechanismes overbodig raken. Dat geldt ook voor de vakbonden. Verschuiving van materiële belangenbehartiging in de richting van de inhoud van het vak lijkt een voorwaarde voor de bonden om bestaansrecht te behouden. Het onderscheid in de regelgeving (en in het carrièreverloop) tussen vastaangestelden, flexwerkers en zzp'ers is na invoering van het basisinkomen zijn zin aan het verliezen.

Arbeid heeft betekenis in levens: het geeft zingeving en sociaal contact. Een intrigerende vraag is of het (betaalde) werk als bron van zingeving en als sociaal integratiekader blijft, of dat daarvoor nieuwe vormen gaan ontstaan.

Loopbaanbegeleiding na invoering van het basisinkomen

Of het basisinkomen er komt, staat nog in de sterren. Als het zou worden ingevoerd, wat betekent dat dan voor loopbaanbegeleiding?

Loopbaanbegeleiding heeft een mooie inhoudelijk doelstelling, kort gezegd: het helpen van mensen in hun keuzes betreffend hun beroep en hun loopbaan. Na invoering van het basisinkomen zullen die keuzes nog steeds gemaakt moeten worden. De vragen daarbij zullen nog meer dan nu onderdeel worden van de vraag hoe men zijn leven zinvol in wil richten.

De behoefte bij opgroeiende kinderen aan studie- en beroepskeuzeadvies blijft bestaan en ook ouderen doen er goed aan zo nu en dan (al dan niet met begeleiding) na te denken over de vraag of hun loopbaan/levenspad bijstelling verdient. De kans is groot dat die vragen des te prangender worden, zeker voor de huidige generaties voor wie 'wie niet werkt zal niet eten' met de papepel is ingegoten. De mogelijkheid je te verschuilen voor zingevingsvragen neemt af. Dat zou best wel eens lastig kunnen zijn en extra begeleidingsvragen oproepen. Dat maakt het vak van loopbaanbegeleider inhoudelijk boeiender, maar de grens met coaching in meer brede zin vager.

Experimenten

Er zijn in het buitenland vrij veel experimenten uitgevoerd met vormen van basisinkomen, zoals de Manitoba Mincomstudie in Canada. Die experimenten laten allemaal zien dat de deelnemers niet lui worden, maar soms wel keuzes maken om minder betaald werk te verrichten en hun

energie op opleiding of zorg te richten. Effecten op de individuele gezondheid en op het welzijn van de nabije omgeving zijn meestal positief. Of deze resultaten zonder meer geldig zijn voor Nederland, is niet duidelijk.

Zowel in Nederland als in Duitsland zijn er kleinschalige experimenten waarbij enkele personen een jaar lang een basisinkomen krijgen, dat via crowdfunding is verzameld (www.onsbasisinkomen.nl, www.mein-grundeinkommen.de). Er loopt ook een exploratief onderzoek waarbij mensen gevraagd is wat ze gaan doen als ze een basisinkomen krijgen (www.mieslab.nl).

Op dit moment worden op veel plekken experimenten opgestart met regelarme bijstand. Daarin lopen Finland en Canada voorop. In Nederland komen dit soort experimenten moeizaam van de grond. De landelijke overheid, maar ook de Raad van State is terughoudend, want in zijn algemeenheid moet altijd worden gekeken naar de vraag of een experiment past binnen bestaande regelgeving. Een viertal gemeentes (Groningen, Tilburg, Utrecht en Wageningen) lopen voorop in experimenten met regelluwe bijstand, maar krijgen weinig ruimte om echt buiten de nauwe grenzen van de Participatiewet te treden.

Onderzoekers vragen zich af of de experimenten die wel mogelijk zijn, enige zin hebben (Barnhoorn, 2016). In Terneuzen bestaat een plan om twintig burgers geld te geven onder de noemer *Gezond in de stad*, maar een kleine meerderheid van de raad durfde in januari 2017 een confrontatie met de landelijke overheid niet aan.

Loopbaanbegeleiding heeft ook een meer grimmige kant, omdat mensen vaak in een situatie gedwongen worden waar een forse wending gemaakt moet worden. Daar horen termen bij als gedwongen ontslag, reorganisatie, outplacement, re-integratie, participatie en tegenprestatie. Omdat het basisinkomen voldoende is om een bestaansminimum te garanderen, zal de grimmigheid flink afnemen, vooral voor de laagstbetaalden.

Maar nog steeds zullen arbeidsconflicten ontstaan en zullen bedrijven of instellingen willen of moeten reorganiseren. Waarschijnlijk behalen alle loopbaanbegeleiders samen het grootste deel van hun omzet dankzij deze grimmige kant. Een deel daarvan zal wegvallen. Dat geldt zeker voor een groot deel van de bureaucratische begeleiding rond werkloosheid en re-integratie (UWV, bijstand enzovoort). Voorstanders van het basisinkomen boeken voor het wegvallen van laatstgenoemde zaken een besparing van circa € 6 miljard in.

Een lastig te beantwoorden vraag is of werkgevers een groot deel van de kosten van loopbaanbegeleiding voor hun rekening willen blijven nemen. Daarbij valt de kanttekening te maken dat op dit moment, zonder dat er sprake is van een basisinkomen, die bereidheid veel minder is dan tien tot twintig jaar geleden. Nog twintig jaar eerder werd de term outplacement net uitgevonden, alleen studie- en beroepskeuzeadvies bestond als bedrijfstak met enige omvang.

Rond de eeuwwisseling was het min of meer normaal dat een werkgever bijdroeg, maar dat is inmiddels fors afgenomen. Komt dat doordat de arbeidsmarkt is veranderd of door een zekere verharding van de maatschappelijke omgangsvormen? Het zou best wel eens kunnen dat dit soort slecht voorspelbare maatschappelijke verschuivingen veel doorslaggevend zijn dan het al dan niet invoeren van basisinkomen.

Voor mij staat vast dat het basisinkomen hoort bij een maatschappelijk verschuiving waarbij wantrouwen, controle en sancties plaatsmaken voor vertrouwen en

het aangaan van verbintenissen die vaker dan nu op inhoudelijke interesse stoelen, hoewel de behoefte van sommigen om vooral veel geld te verdienen natuurlijk ook blijft. Ik zie een versterking van de inhoudelijke kant van het vak van loopbaanadviseur. Het afnemen van de grimmige kant van het vak zal waarschijnlijk leiden tot enige krimp, maar hoe ver dat zal gaan hangt waarschijnlijk vooral af van de ontwikkeling van de arbeidsmarkt en van verschuivingen in de maatschappelijke opvattingen. ■

Referenties

- Barnhoorn, F. (2016, 26 oktober). *Design of BI Experiments Proposed*. Geraadpleegd op 14 maart 2017, van <http://basicincome.org/news/2016/10/netherlands-design-of-bi-experiments-proposed-meets-criticism-from-stakeholders/>
- MIES. *Dit gaan mensen doen wanneer ze een basisinkomen krijgen*. Geraadpleegd op 14 maart 2017, van <http://www.mieslab.nl/2015/12/21/dit-gaan-mensen-doen-wanneer-ze-een-basisinkomen-krijgen/>
- Netwerk politieke Innovatie. *Voorstel voor een onderzoekprogramma in hoofdlijnen m.b.t. de invoering van een basisinkomen*. Geraadpleegd op 13 maart 2017, van <https://npi.pleio.nl/>
- Vereniging Basisinkomen. *Wat is een basisinkomen?* Geraadpleegd op 14 maart 2017, van <http://basisinkomen.nl/faq/>

Reyer Brons

Reyer Brons heeft gewerkt in de planning en financiering van het hoger onderwijs, eerst bij de Nijmeegse universiteit, daarna bij de koepelorganisatie van universiteiten (VSNU) en ten slotte als interim-manager. Thans is hij actief in het Netwerk politiek Innovatie (NPI) en de Vereniging Basisinkomen (VBi).